

Villkorad frihet

*– så förändras
kulturskapares, forskares och
journalisters möjligheter
att verka fritt*

Kommittén för

**Demokratin
Röstbärare**

Demokratins röstbärare

Kommittén för demokratins röstbärare startades 2024 för att skapa samverkan mellan kulturskapat, forskare och journalister kring gemensamma demokratiutmaningar. Forumet omfattar cirka 25 organisationer som organiserar 100 000-tals utövare inom media, akademi och kultur. Bakgrunden till bildandet är en internationell trend där dessa tre gruppers möjligheter att verka fritt har beskurets i många länder i takt med att allt fler auktoritära regimer kommit till makten.

Villkorad frihet

Utgiven av: Kommittén för demokratins röstbärare

ISBN: 978-91-989286-6-2

Omslag/original: Premediabatteriet

Tryckeri: AMO-Tryck AB, Solna 2026

Inledning

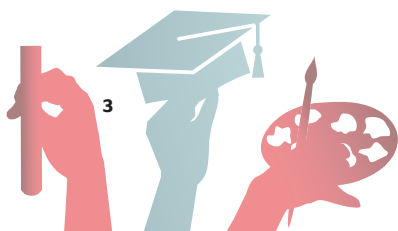
Kommittén för demokratins röstbärare startades 2024, för att skapa samverkan mellan kulturskapare, forskare och journalister kring gemensamma demokratiutmaningar. Forumet omfattar cirka 25 organisationer som organiserar hundratusentals utövare inom media, akademi och kultur. Bakgrunden till bildandet är en internationell trend där dessa tre gruppers möjligheter att verka fritt har beskrivits i många länder i takt med att allt fler auktoritära regimer kommit till makten.

Kulturskapare, forskare och journalister har en avgörande funktion i ett öppet och demokratiskt samhälle. De söker, ifrågasätter, skapar och sprider kunskap och perspektiv om världen och skapar arenor för utbyte av tankar och idéer. Ett demokratiskt samhälle vilar på att de har utrymme att fritt utöva sitt värv. I tider av demokratisk tillbakagång följer ofta dessvärre inskränkningar av såväl mediefrihet, akademisk frihet och konstnärlig frihet.

Enligt demokratiindexet Varieties of Democracy (V-Dem), som leds av forskare vid Göteborgs Universitet, är kultur, media och forskning de områden som har drabbats hårdast av inskränkningar under de senaste tio åren. Enligt organisationen Freemuse är det två överlappande kriser som försvårar utövandet av kultur och försätter konstnärer i direkt fara – dels väpnade konflikter och dels nya juridiska och politiska verktyg som undertrycker olikstämdhet.

Att regeringar försöker censurera media är den mest använda taktiken i länder som rör sig i auktoritär riktning. På andra plats i V-Dems lista ligger akademisk frihet och kulturella uttryck. Nio av de 20 indikatorer där inskränkningarna varit störst handlar enligt V-Dem om yttrandefrihet. Det är enligt V-Dem den första dominobrickan som faller när länder autokratiseras.

Sverige är ett land som fortfarande ligger högt i olika demokratimätningar, men undersökningar visar på ett hårdnande offentligt klimat, självcensur och att hot och hat mot utövare inom alla tre grupperna har ökat. Vi vet också från

andra länder att inskränkningar i dessa friheter ofta genomförs genom små steg mot en inriktning mot allt fler begränsningar och allt mer statlig kontroll och styrning.

Det är också viktigt att visa på steg som tas för att skydda och värna dessa friheter, för att kunna bygga vidare på dem och sprida kunskap om dem till andra länder.

Det finns alltså anledning att följa utvecklingen även i Sverige noga.

Därför har Demokratins röstbärare tagit fram denna rapport som redovisar några av de viktigaste politiska besluten som framför allt riksdag och regering fattat under den senaste mandatperioden, från september 2022 fram till 9 juni 2026 då sammanställningen gick i tryck. Vissa av förslagen initierades av den tidigare regeringen och har röstats igenom av en bred majoritet i riksdagen. Urvalet är gjort av de organisationer som ingår i nätverket och utgör de beslut som organisationerna bedömer har haft störst inverkan på deras möjligheter att verka fritt, både utifrån ett positivt och negativt perspektiv. Syftet är att peka på bra exempel på hur dessa tre gruppers möjligheter att verka fritt kan värnas, men även visa på beslut som kan begränsa denna frihet. Självklart har det fattats många fler beslut som påverkat grupperna, men de som finns med i denna sammanställning är de som utövarna själva lyfter fram som viktigast.

Demokratins röstbärare avser att göra denna typ av sammanställning i slutet av kommande mandatperioder, för att utvecklingen ska gå att följa över tid.

Det är första gången en övergripande, samlad bild presenteras över beslut som påverkar dessa grupper. Rapporten är tänkt att vara användbar för såväl beslutsfattare som andra samhällsaktörer.

Innehåll

Inledning	3
------------------------	----------

Kapitel 1

Media / Yttrandefrihet	7
------------------------------	----------

Kapitel 2

Kultur	21
--------------	-----------

Kapitel 3

Akademi.....	29
--------------	-----------

Kapitel 4

Avslutande analys.....	36
------------------------	-----------

Referenser

Länk till källförteckning.....	39
--------------------------------	-----------

1. MEDIA / YTTRANDEFRIHET

Medierna spelar en central roll i demokratin genom att informera medborgarna och granska makthavare. En fri och oberoende media ger möjlighet till korrekt information som behövs för att både väljare och beslutsfattare ska kunna fatta välgrundade riktiga beslut om sin vardag och framtid. De är också en plattform för samhällsdebatt där olika perspektiv och åsikter kan få utrymme och brytas mot varandra. I Sverige finns både en statligt finansierad mediesektor, kallad public service, och privata aktörer. Medielandskapet har under senaste decennierna inneburit att tryckta medier och etermedier (radio och TV) har kompletterats av digitala medier. Sverige har en lång tradition av mediefrihet som finns inskrivet i grundlagarna.

I Sverige finns både en statligt finansierad mediesektor, kallad public service, och privata aktörer. Medielandskapet har under senaste decennierna inneburit att tryckta medier och etermedier (radio och TV) har kompletterats av digitala medier. Sverige har en lång tradition av mediefrihet som finns inskrivet i grundlagarna.

**Beslut som bidrar till att
BEGRÄNSA MÖJLIGHETERNA att verka fritt**

Ny lag om utlandsspioneri

Den 16 november 2022 beslutade riksdagen om lagändringar i Brottsbalken samt i Tryckfrihetsförordningen och Yttrandefrihetsgrundlagen, två av Sveriges grundlagar, gällande utlandsspioneri.

En proposition i frågan lades fram av den tidigare regeringen i oktober 2021 och ett första beslut togs av riksdagen i april 2022 (förändringar i grundlagen kräver beslut av två riksdagsmajoriteter med ett val emellan). Enligt propositionen är syftet att säkerställa att hemliga uppgifter som förekommer inom ramen för internationella samarbeten skyddas. Det ska åstadkommas genom att det blir straffbart att under vissa omständigheter röja hemliga uppgifter som förekommer inom Sveriges internationella samarbeten och som kan skada Sveriges förhållande till någon annan stat eller en mellanfolklig organisation som FN, EU och NATO.

Det nya brottet "utlandsspioneri" infördes vid sidan om det tidigare brottet "spioneri". Spioneri innebär att någon vill skada Sveriges säkerhet, utlands-

spioneri att någon skadar Sveriges förhållande till en annan stat eller en mellanfolklig organisation. Utlandsspioneri, grovt utlandsspioneri samt grov obehörig befattning med hemlig uppgift med grund i utlandsspioneri är nu kriminaliserat och har förts in i brottsbalken. Ändringarna i grundlagen innebär att samma handlingar kriminaliserats som tryck- och yttrandefrihetsbrott, och betyder bland annat att ansvariga utgivare av medier kan dömas för brotten.

” Utlandsspioneri, grovt utlandsspioneri samt grov obehörig befattning med hemlig uppgift med grund i utlandsspioneri är nu kriminaliserat... Ändringarna i grundlagen innebär att samma handlingar kriminaliserats som tryck- och yttrandefrihetsbrott, och betyder bland annat att ansvariga utgivare av medier kan dömas för brotten.

Lagändringarna har kritiserats för att de begränsar meddelarfriheten, det vill säga rätten som anställda, särskilt inom offentlig verksamhet, har att utan

att riskera straff lämna sekretessbelagda uppgifter till media för publicering. Ändringarna begränsar även anskaffarfriheten, det vill säga rätten att anskaffa uppgifter för publicering i medier.

Förändringarna innebär att myndigheter får större befogenheter att eftersöka källor, att fler kan utsättas för repressalier och det finns en risk att källor tvekar inför att lämna uppgifter till medier om oegentligheter som begåtts. Detta försvårar granskning som media bedriver mot offentlig verksamhet i Sverige. Särskilt gäller det uppgifter om internationella samarbeten som Sverige deltar i, exempelvis direkt krigsrapportering, vilket kommer begränsa möjligheterna att rapportera om Sveriges agerande utomlands. Det finns ett undantag om gärningen med hänsyn till syftet och övriga omständigheter är försvarlig, men det är otydligt formulerat och riskerar att leda till en självcensur hos medborgare då det är svårt att veta vad som faktiskt är brottsligt.

Genom de nya lagarna ökar också möjligheterna att använda till exempel hemlig avlyssning och hemlig dataavläsning, vilket ökar risken för att källor som lämnar uppgifter blir föremål för avlyssning. Dessutom kan nu även de som befordrar, lämnar eller röjer en uppgift som omfattas av den nya lagen dömas för obehörig befattning med hemlig uppgift. Det innebär att de situationer där en journalist kan dömas för brott utökas.

Sammanfattningsvis innebär förändringarna att meddelarfriheten och tryckfriheten i Sverige begränsas, och en ökad risk att rädsla och självcensur begränsar människors vilja att rapportera oegentligheter inom Sveriges samarbete med andra stater och mellanfolkliga organisationer.

Utvidgat fotoförbud av skyddsobjekt

Den 1 januari 2023 trädde en ny bestämmelse i kraft som utvidgar förbudet att avbilda så kallade skyddsobjekt, det vill säga byggnader och anläggningar och andra verksamheter som anses behöva ett skydd mot till exempel spioneri och terroristbrott. Beslutet innebär ändringar i två av Sveriges grundlagar: yttrandefrihetslagen och tryckfrihetslagen och att det blivit straffbart även att ta bilder på sådana objekt för publicering i media.

Förändringen innebär att journalister nu omfattas av samma förbud som andra personer som avbildar skyddsobjekt. Det innebär att det blivit brotts-

ligt för journalister att såväl fotografera som rita av eller i text beskriva vissa anläggningar som klassas som skyddsobjekt och som omfattas av avbildningsförbud.

Parallellt har det skett en utveckling där allt fler byggnader, anläggningar och områden som huvudsakligen används för civila ändamål klassas som skyddsobjekt, som domstolar, polishus, länsstyrelser etc. Effekten är att journalister som exempelvis fotograferar fasaden till ett polishus kan dömas för brott.

Den nya lagstiftningen innebär en betydande begränsning av massmediernas och journalisters möjligheter att utföra sitt uppdrag som nyhetsförmedlare och i förlängningen allmänhetens möjligheter att få information.

Åtgärder mot spridning av terrorisminnehåll online

Den 1 juli 2023 trädde en ny lag i kraft som ger Polismyndigheten rätt att utfärda order om att en värdtjänstleverantör (aktörer som äger datorserverar och så kallade webbhotell där webbplatser och innehåll kan lagras, exempelvis Facebook) ska avlägsna terrorisminnehåll från sin värdtjänst. Leverantören är skyldig att göra detta inom en timme från att ordern mottagits från Polismyndigheten, annars kan sanktionsavgifter utgå på mellan 5000 och fem miljoner kronor, beroende på leverantörens omsättning. Den nya lagen utgår från en EU-förordning som antogs 2021.

Definitionen i EU-förordningen av vad som är terrorism är vag och även legitima åsiktsyttringar riskerar att omfattas. I och med den vaga definitionen finns det en risk att människor blir alltför försiktiga i hur de uttrycker sig, av rädsla för att omfattas av den nya förordningen. Förordningen är därför problematisk både från yttrande- och tryckfrihetssynpunkt och kan leda till att personer som uttrycker sina åsikter stoppas från detta på nätet.

Anonymiserade polisbeslut

I april 2024 beslutade riksdagen att vissa beslut som fattas inom polisen ska kunna vara anonyma, genom en ändring av Polislagen. Det handlar om beslut och dokumentationer kring vissa ingripanden, visitationer och beslag av vapen, narkotika och pengar. Lagen innebär att en anställd vid polismyndigheten i vissa ärenden kan använda en annan uppgift än sitt namn. Samtidigt ändra-

des offentlighets- och sekretesslagen så att sekretess ska gälla om ett sådant beslut om anonymisering fattats. Sekretessen kan gälla upp till 40 år.

Syftet med lagändringarna är enligt regeringen att skydda poliser som arbetar mot organiserad brottslighet och som löper ökad risk att utsättas för hot, våld och repressalier. Lagändringarna trädde i kraft den 30 april 2024 och gäller tom den 29 april 2029.

Den nya lagen innebär en stor inskränkning av den grundlagsskyddade offentlighetsprincipen. Förändringen kommer göra det svårare för journalister som vill granska polisens verksamhet. Polisen är en av de myndigheter i Sverige som i sin utövning har rätt att använda våld och frihetsberöva människor, varför det är särskilt viktigt att en granskning kan ske.

Den nya lagen innebär en stor inskränkning av den grundlagsskyddade offentlighetsprincipen. Förändringen kommer göra det svårare för journalister som vill granska polisens verksamhet.

Beredningen av förslaget gick mycket snabbt, varför det inte är klarlagt om det finns andra vägar än att begränsa offentlighetsprincipen för att komma åt problemet med hot och våld mot poliser. Åtgärderna innebär minskad insyn, vilket i sin tur kan leda till minskad tillit till polisen och rättsstaten. Det kan också leda till att det blir svårare att söka information och granska fattade beslut. Det finns också en risk att beslut fattas slentrianmässigt och utan reell risk för det hot eller våld som bestämmelsen avser.

En svaghet med den nya lagen är att det inte finns en tydlig definition av vad som avses med "allvarlig eller omfattande" brottslighet, vilket innebär att det är otydligt när anonymisering är möjlig. Dessutom behöver det bara göras "antagligt" att personer som anses utgöra ett hot har en koppling till organiserad brottslighet, det behöver alltså inte vara bevisat.

Ett starkare skydd för offentliganställda mot våld, hot och trakasserier

I maj 2025 sa Riksdagen ja till nya bestämmelser för att skydda offentliganställda, det vill säga anställda inom stat, kommun och regioner, mot våld, hot och trakasserier med mera. Förändringen innebär bland annat att ett nytt brott om "förolämpning mot tjänsteman" införs. Den innebär också att myndigheter

i vissa fall inte behöver ange vem som fattat ett beslut och att sekretessen kring bland annat personaladministrativ verksamhet stärks.

Brottet "förolämpning mot tjänsteman" kan den dömas till som riktar beskyllningar mot, uttalar sig nedsättande om eller betar sig förödmjukande mot en tjänsteman. Detta innebär de facto en inskränkning av yttrandefriheten.

Brottet "förolämpning mot tjänsteman"...

kan ligga nära det som får anses utgöra kritik mot myndighetspersoner och det är viktigt i ett demokratiskt samhälle att sådan kritik kan framföras.

Även om sådana uttalanden och handlingar inte är acceptabla, så kan de ligga nära det som får anses utgöra kritik mot myndighetspersoner och det är viktigt i ett demokratiskt samhälle att sådan kritik kan framföras.

En förändring i förvaltningslagen innebär att myndigheter vid skriftliga underrättelser inte behöver uppge

namn på den eller de som fattat beslut i ett ärende, om det kan befaras att de utsätts för hot, trakasserier eller annan allvarlig olägenhet. Problemet med hot och trakasserier mot offentliganställda är ett reellt och allvarligt problem, men förändringen strider mot syftet med tryckfrihetsförordningen, det vill säga att medborgare snabbt ska kunna få reda på vem som fattat beslut i en viss fråga. Även om uppgifter om beslutspersonens namn går att få ta del av med hjälp av offentlighetsprincipen så finns det en risk för att den nya bestämmelsen kommer leda till att beslut, och därmed information om vem som fattat ett beslut, fördröjs. Detta leder till svårigheter för journalister och andra att få ut denna information.

En ny bestämmelse i offentlighets- och sekretesslagen infördes också som skärper sekretess som gäller personal hos myndigheter.

Ny lag om public service

Den 22 oktober 2025 beslutade Riksdagen om en ny lag för Public Service (Sveriges Television, Sveriges Radio och Utbildningsradion). Beslutet innebär att reglerna för public service-uppdraget och de ekonomiska förutsättningarna för public service-företagen under perioden 2026-2033 samlas i en lag.

Den nya lagen grundar sig på tidigare bestämmelser och tillstånd som styrt public service-verksamheten och formuleringarna gällande public services uppdrag är oförändrade, exempelvis att programverksamheten som helhet ska

”präglas av det demokratiska statsskickets grundidéer och principer om alla människor lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet”. Lagen anger också att verksamheten ska präglas av oberoende, stark integritet och bedrivas självständigt i förhållande till såväl staten som olika ekonomiska, politiska och andra intressen och maktsfärer i samhället.

Nytt jämfört med tidigare reglering är att frågan om opartiskhet och saklighet nu blir lag, något som tidigare har regleras i sändningstillstånd som bolagen godkänt. Det innebär att lagstiftaren, det vill säga riksdagen, inför lagkrav på att medier ska rapportera på ett visst sätt. Det är en principiell fråga att lagstiftaren inte ska införa lagkrav om hur medier ska rapportera, med tanke på den lagstadgade yttrandefriheten.

I förlängningen kan detta öppna upp för politisk styrning av public service och att förtroendet för public service som en politiskt oberoende aktör minskar.

En annan förändring är att den statliga Granskningsnämnden, som har till uppdrag att granska såväl innehållet i publiceringar som hur public service-företagen uppfyller sitt uppdrag, ska få ett utökat uppdrag. Granskningsnämnden ska nu även granska publiceringar som public service-företagen lagt ut på sociala medier. Vissa menar att detta är en rimlig utveckling, medan andra pekar på gränsdragningsproblem gentemot enskilda journalister, exempelvis programledare med egna konton på sociala medier.

Den nya lagen innebär också en starkare granskning av public service. Detta kan vara befogat inom vissa områden, men det finns också en risk att sådan granskning, exempelvis av produktivitet, effektivitet och av opartiskhet, kan användas i partipolitiska syften för att begränsa och styra public service. Det tar också stora resurser från en verksamhet som kommer få mer begränsade resurser och kan riskera att negativt påverka public services oberoende från regeringen. Public service har idag ett mycket starkt förtroende hos allmänheten och det finns inget som tyder på att opartiskhet och saklighet minskat.

Nytt jämfört med tidigare reglering är att frågan om opartiskhet och saklighet nu blir lag, något som tidigare har regleras i sändningstillstånd som bolagen godkänt. Det innebär att lagstiftaren, det vill säga riksdagen, inför lagkrav på att medier ska rapportera på ett visst sätt.

Den nya lagen anger också de ekonomiska förutsättningarna för public service-företagen fram till 2033. Medlen kommer räknas upp med 3 procent 2026 jämfört med tilldelningen för 2025, därefter med 2 procent per år 2027–2030 och sedan med 1 procent per år 2031–2033. Även om detta upplägg för finansiering skapar förutsägbarhet och långsiktighet, så innebär det en ryckighet och betydligt sämre ekonomi för public service under den senare delen av perioden. Dessutom har frågan om ökade kostnader för marknätet, det vill säga det robusta sändningssystem som garanterar att hela befolkningen kan nås, inte lösts. Riksdag och regering har tidigare slagit fast att ökade kostnader för detta inte ska belasta public service-bolagen, men beslut har ännu inte fattats i frågan. Om public service ska stå för kostnaderna innebär det en tung ekonomisk börda som riskerar att leda till sämre möjligheter att bedriva journalistiskt arbete.

NATO-sekretess

Den 1 januari 2026 trädde en lagändring i kraft om sekretess för uppgifter inom ramen för Nato-samarbetet. Riksdagens beslut innebär nya begränsningar i offentlighets- och sekretesslagen.

Lagändringen innebär att sekretess ska gälla för uppgifter som utländska organ lämnar, i de fall då Sveriges möjligheter att delta i samarbetet försämras om uppgifterna röjs. Samma sekretess gäller för uppgifter som en svensk myndighet lämnar till ett utländskt organ. Sekretess ska kunna gälla i högst 50 år, men vid särskilda skäl kan sekretess gälla längre än så. Bestämmelsen omfattar samtliga myndigheter i Sverige.

Någon beskrivning av vilka uppgifter det är som ska skyddas framgår

inte av lagtexten, med motiveringen att "eftersom de uppgifter som ska skyddas kan vara av varierande slag bedöms det inte vara möjligt att begränsa sekretessens föremål till uppgifter med ett visst innehåll".

Någon beskrivning av vilka uppgifter det är som ska skyddas framgår inte av lagtexten, med motiveringen att "eftersom de uppgifter som ska skyddas kan vara av varierande slag bedöms det inte vara möjligt att begränsa sekretessens föremål till uppgifter med ett visst innehåll".

Lagändringen innebär inte bara utvidgad sekretess utan också att den i grundlagen skyddade rätten att muntligt lämna information till media för publicering kraftigt begränsas. Offentligt anställda har inte rätt att dela information med media om det kan innebära att Sveriges samarbete inom Nato försämras, även om det handlar om korruption eller andra oegentligheter. Granskningen av Sveriges Natosamarbete försämras därför.

Delegering av lagstiftningsmakt från riksdag till regering

Den 3 december 2025 fattade riksdagen det första beslutet om ändringar i en av Sveriges grundlagar, regeringsformen. Förändringen innebär bland annat att regeringen vid allvarliga kriser i fredstid kan få särskilda befogenheter att själva meddela föreskrifter, exempelvis stifta lagar. En liknande bestämmelse har tidigare funnits för krigstider. För att regeringen ska få dessa befogenheter behövs ett beslut med två tredjedels majoritet i riksdagen. Dock kan regeringen i vissa undantagsfall ge sig själv befogenhet att meddela föreskrifter.

Förändringen riskerar att minska möjligheterna att följa och granska beslut som fattas, eftersom insynen i regeringens process är begränsad och för att beredningen kan gå mycket fort. Den förankring och kvalitetssäkring som normalt sker vid ett riksdagsbeslut - med andra partier, remissinstanser och jurister - behövs inte vid beslut av regeringen. Det finns också en risk för att en regering med de möjligheter som lagförslaget innebär kan begränsa mediefriheten utan att riksdagen involveras.

Förändringen innebär också att riksdagen vid vissa tillfällen i fredstid får sammanträda helt digitalt, vilket riskerar att försvåra öppenhet och granskning.

Eftersom detta handlar om ändring i en grundlag krävs ytterligare ett riksdagsbeslut med ett riksdagsval emellan, för att ändringen ska vara fastställd.

...regering med de möjligheter som lagförslaget innebär kan begränsa mediefriheten utan att riksdagen involveras. Förändringen innebär också att riksdagen vid vissa tillfällen i fredstid får sammanträda helt digitalt, vilket riskerar att försvåra öppenhet och granskning.

Beslut som bidrar till ÖKADE MÖJLIGHETER att verka fritt

Särskilt skydd för journalister

Riksdagen fattade den 3 maj 2023 beslut om att införa ett nytt brott i terroristbrottslagen för deltagande i en terroristorganisation. Förändringen innebär att det numera är brottsligt att aktivt delta i verksamhet som bidrar till att upprätthålla eller stärka terroristorganisationer. För att inte begränsa möjligheterna att granska sådana miljöer innehåller lagen ett undantag gällande journalister. Journalister som, för att kunna samla in material i sådana miljöer, exempelvis lagar mat eller utför transporter, kan inte dömas för brottet.

Skärpt syn på brott mot journalister

Den 1 augusti 2023 trädde en ny lag i kraft som stärker det straffrättsliga skyddet för bland annat journalister, det vill säga att brott mot journalister ska ge hårdare straff än tidigare. Regeringen hänvisade i sitt förslag till att studier

visar att journalister som yrkesgrupp utsätts för hot och trakasserier, och att detta kan påverka tillgången till information i samhället.

Brott mot en person på grund av att hen bedrivit journalistik bedöms som allvarligare än motsvarande brott utan sådan koppling, eftersom det både direkt och i förlängningen är ett angrepp även mot demokratin som sådan. Från tidigare finns bestämmelser om hot mot tjänsteman, det vill säga personer

som ägnar sig åt myndighetsutövning, men det har inte funnits några bestämmelser som skyddade andra utövare av samhällsnyttiga funktioner, exempelvis journalister.

Den nya lagstiftningen innebär att polis och åklagare får bättre förutsättningar att hantera brott mot journalister och att rättssäkerheten ökar. Den nya

” Den 1 augusti 2023 trädde en ny lag i kraft som stärker det straffrättsliga skyddet för bland annat journalister, det vill säga att brott mot journalister ska ge hårdare straff än tidigare. ...polis och åklagare får bättre förutsättningar att hantera brott mot journalister och att rättssäkerheten ökar.

lagen omfattar även personal inom hälso- och sjukvård, socialtjänst, räddningstjänst och utbildningspersonal inom skola och högskola.

Stödfunktion för journalister

I maj 2024 fattade regeringen beslut om att tilldela Brottsofferjouren Sverige en miljon kronor för att bygga upp en nationell kontaktpunkt för journalister som behöver stöd eller skydd. Ett stödmaterial har tagits fram för att stärka kunskapen kring hat och hot mot journalister hos brottsofferjourens stödjure. Utbildningar har genomförts och utvecklas och en särskild stödgrupp har skapats dit journalister som utsätts för hat och hot kan vända sig.

Ett stödmaterial har tagits fram för att stärka kunskapen kring hat och hot mot journalister hos brottsofferjourens stödjure. Utbildningar har genomförts och utvecklas och en särskild stödgrupp har skapats dit journalister som utsätts för hat och hot kan vända sig.

Uppdrag följa hot och hat mot journalister

Regeringen gav i december 2024 Mediemyndigheten ett permanent uppdrag att följa arbetet med journalisters säkerhet och ska bland annat föra dialog med aktörer som är relevanta i frågan. Uppdraget innebär att en svensk myndighet nu får ett långsiktigt uppdrag att kartlägga hot och hat mot journalister. Mediemyndigheten ska börja göra återkommande undersökningar av hot, våld och trakasserier riktade mot journalister.

Skydd för personer som deltar i den offentliga debatten

Den 4 mars 2026 fattade riksdagen beslut om en ny lag för att stärka skyddet av personer som deltar i den offentliga debatten. Beslutet grundar sig i ett EU-direktiv, det så kallade SLAPP-direktivet, som antogs 2024. Bakgrunden är att det blivit allt vanligare att personer som deltar i den offentliga debatten stäms i domstol som ett sätt att skrämja dem till tystnad. EU-direktivet anger att bestämmelsen ska gälla personer som exempelvis publicerar journalistiska, politiska, akademiska och konstnärliga budskap, eller deltar i demonstrationer eller offentliga utfrågningar.

...bestämmelsen ska gälla personer som exempelvis publicerar journalistiska, politiska, akademiska och konstnärliga budskap, eller deltar i demonstrationer eller offentliga utfrågningar.

...sådana fall ska handläggas skyndsamt ...möjlighet att den som stämt en journalist för att tysta dem kan behöva ställa en säkerhet för rättegångskostnaderna...

Lagen innebär bland annat att sådana fall ska handläggas skyndsamt och att det finns möjlighet att den som stämt en journalist för att tysta dem kan behöva ställa en säkerhet för rättegångskostnaderna, dvs i förväg vara beredd att betala för eventuella kostnader. Sådana åtgärder kan förhindra att ogrundade anklagelser anmäls.

Däremot har den svenska riksdagen valt att inte utnyttja andra möjligheter som finns i EU-direktivet. Den svenska lagen omfattar bara tvister

där parterna har sin hemvist i olika länder, inte om båda parter kommer från Sverige. Den svenska lagen gör det inte heller lättare att ogilla ett anspråk i ett tidigt skede av processen, för att minska skadorna.

Mer, men begränsad, insyn i friskolor

Riksdagen röstade den 26 maj 2026 för att underlätta insynen i skolor, förskolor och fritidshem som drivs i privat regi men som i huvudsak finansieras av skattemedel, så kallade friskolor. Beslutet innebär att vissa handlingar som inkommer, upprättas och förvaras på en friskola blir allmänna handlingar, vilket ger allmänheten och massmedier större insyn.

Aktörer inom media välkomnar beslutet, eftersom journalister och andra med de nya reglerna kommer kunna ta del av allmänna handlingar på plats på skolorna och skolorna får en skyldighet att lämna ut handlingar skyndsamt. Men de nya reglerna innebär begränsningar och vissa uppgifter kommer inte att vara möjliga att få tillgång till. Uppgifter om underlag för mottagande och urval av elever i avslutade ärenden, uppgifter i ärenden om anställning och lön, antal elever och sammansättning av grupper, betyg och lärartäthet är exempel på uppgifter som det kommer att vara möjliga att ta del av. Däremot omfattas

inte all information om ekonomi – och därmed om hur skattemedel används i praktiken – av de nya reglerna. Dessutom omfattas inte mindre privata skolor av alla de nya bestämmelserna.

2

2. KULTUR

Konstnärer, konsten och kulturen spelar en viktig roll i demokratin genom att främja fritt tänkande, kritisk reflektion och samhällsengagemang. Demokratin stärks genom att etablerade sanningar utmanas och kritisk reflektion uppmuntras. Författare, bild- och formkonstnärer, musiker och andra kulturskapare undersöker, formulerar och förmedlar nya och gamla kunskaper, politisk satir, religiösa utmaningar samt insikter och åsikter. Enligt Regeringsformen är den enskildes kulturella välfärd ett utav de grundläggande målen för den offentliga verksamheten. Målen för kulturpolitiken i Sverige är att kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefrihet som grund.

**Beslut som bidrar till att
BEGRÄNSA MÖJLIGHETERNA att verka fritt**

Urholkning av kulturbudgeten

Under de senaste åren har den andel av statens budget som går till kulturområdet minskat kraftigt. År 2020 var kulturens del av budgeten 0,8 procent (för att sedan tillfälligt öka på grund av tillskott av medel för att återstarta kulturen efter Covid-pandemin). Under de senaste fyra åren har andelen minskat stadigt från år till år, för att i budgetpropositionen år 2026 utgöra ungefär 0,6 procent av budgeten, den lägsta andelen på över 25 år.

Detta innebär en urholkning av kulturbudgeten, i relation till andra samhällsområden, och drabbar Sveriges kulturliv och kulturutövare. Det påverkar kulturskapares möjligheter att verka fritt på ett negativt sätt, eftersom arbets- och uppdragstillfällen och ersättningar minskar. När otryggheten på arbetsmarknaden ökar begränsas mod och experimentlusta, och anpassningar till vad som är publikt gångbart och accepterat sker.

Exempel på direkta nedskärningar som gjorts är statens stöd till regionernas kulturverksamheter, vilket minskar regionernas möjligheter att finansiera teater, musik, bildkonst med mera. Anslagen till regionerna sänktes med 15 miljoner kronor om året från år 2025.

Ett annat exempel är sänkningen av Litteraturstödet, ett stöd som Kulturrådet kan ge vid utgivning av böcker för att fler ska ha tillgång till ett varierat utbud av

Litteraturstödet... sänktes 2024 med ungefär 16 procent...

I förlängningen äventyrar det både mångfald av förlag, bredden på bokutgivningen och möjligheterna att satsa på kvalitetslitteratur...

litteratur av hög kvalitet i hela Sverige. Stödet sänktes 2024 med ungefär 16 procent, och får konsekvenser främst för mindre förlag. I förlängningen äventyrar det både mångfald av förlag, bredden på bokutgivningen och möjligheterna att satsa på kvalitetslitteratur, vilket bland annat drabbar illustratörer.

Regeringen har i vårbudgeten 2026 säkerställt 48 miljoner kronor till Litteraturstödet för 2026 (dock att jämföra med nivån 52 miljoner kronor per år 2021-2023).

Även stödet till kulturtidskrifter har minskat, vilket slår hårt mot verksamheter som redan har mycket små medel att röra sig med. Det har lett till färre utgivna nummer, minskade upplagor och att allt mer arbete behöver bedrivas ideellt.

De flesta anslag till det fria kulturlivet och kulturskapare har stått stilla de senaste åren, vilket i praktiken innebär att nedskärningar måste göras på grund av inflation och kostnadsökningar.

Framtagande och förvaltning av en svensk kulturkanon

Under mandatperioden har en kommitté, på uppdrag av regeringen, tagit fram en svensk kulturkanon. Syftet med kanonen är enligt regeringen att göra svensk kultur tillgänglig för fler, eftersom "svensk kultur och vår gemensamma historia utgör grunden för vår kollektiva identitet". Den kanon som togs fram utgörs av hundra verk som enligt kommittén satt sin prägel på det svenska samhället, allt från exempelvis böcker, filmer och musik till lagar och uppfinningar. Verken som valdes skulle vara minst 50 år gamla.

Kommittén, som lade fram sitt förslag i september 2025, föreslog också att en stiftelse ska skapas för att förvalta och tillgängliggöra kanonen. Detta ska bland annat ske genom att en digital portal byggs upp och att kulturaktörer ska få i uppdrag att sprida den. Kanonen föreslogs även användas i skolan och införlivas i samhällsorientering för nyanlända. Stiftelsen skulle bekostas

genom att medel tas från allmänna arvsfonden, som idag är en viktig finansieringskälla för det svenska civilsamhället.

En sådan form för förvaltningen riskerar att skapa parallella strukturer som konkurrerar med och försvagar den organisation som redan existerar inom kultursektorn. Förslaget medför också risker för styrning av konstnärligt och kulturellt innehåll och att principen om armlängds avstånd, det vill säga att politiken inte ska styra kulturens innehåll, urholkas. Själva stiftelseformen innebär också en risk för minskad transparens. Om en stiftelse skapas bör den kunna finansieras genom privata och frivilliga medel, snarare än genom statliga stöd. I april 2026 fick Riksantikvarieämbetet i uppdrag av regeringen att utveckla och tillhandahålla en digital plattform för att förmedla kunskap om Sveriges kulturkanon till allmänheten. Medel till detta avsätts inom kulturbudgeten.

Kanonprojektet kan komma att fungera som en form av politiskt styrd nominering av konst och kultur och därigenom begränsa mångfald, kreativitet och den konstnärliga friheten. Att de verk som valts ut i kanonen är minst 50 år gamla exkluderar moderna verk och nya svenskars erfarenheter.

Nedskärningar i finansiering till folkbildningen

Riksdagen har under mandatperioden beslutat om omfattande neddragningar av stödet till folkbildning.

År 2024 drogs anslaget till studieförbunden ner med 250 miljoner kronor, följt av ytterligare 100 miljoner år 2025 och 145 miljoner år 2026. Totalt innebär det en nedskärning med ungefär en fjärdedel av den tidigare anslagsnivån. I stort sett alla studieförbund i Sverige har under de senaste åren dragit ner på sin verksamhet, som ett resultat av neddragningarna. Det drabbar framför allt mindre orter, nya samarbeten och mindre stöd till de deltagare som behöver det mest. Många har också sagt upp lokaler för studieverksamhet och musikverksamhet.

Studieförbunden spelar en viktig roll för kulturskapare i Sverige. De möjliggör kulturverksamhet genom studiecirklar, kurser och kulturarrangemang. De erbjuder också en viktig infrastruktur i form av exempelvis repetitionslokaler, mötesplatser och utrustning.

Neddragningarna av stödet till studieförbunden drabbar kulturskapare genom att de får svårare att uttrycka sig fritt, särskilt utanför de större städerna. Scener, replokaler och ateljéer försvinner och färre arrangemang genomförs där kulturskapare kan delta. När dessa "lågtröskelarenor" försvinner blir möjligheterna till nyskapande kultur mindre, och kulturskapare tvingas att i högre grad

anpassa sig till publikintäkter och kommersiella samarbeten, vilket leder till anpassning och självcensur. Enligt en rapport från Studieförbunden i samverkan har 8000 speltillfällen för musiker försvunnit under de senaste åren.

När det gäller folkhögskolorna så har det ordinarie statsanslagen sedan år 2020 ökat något, dock i en takt som innebär att verksamheten gröps ur på grund av inflation och kostnadsökningar. Många folkhögskolor uppger att de har svårt att bedriva sina verksamheter med bra kvalitet. De flesta folkhögskolor har under de senaste åren dragit ner på sin verksamhet, exempelvis minskat antalet lärare, lagt ner utbildningar eller minskat övrig personal. Folkhögskolor är viktiga för kulturskapare bland annat för att de erbjuder estetiska utbildningar, som ofta fungerar som en förberedelse för högre konstnärliga studier eller ett yrkesliv som kulturskapare.

Översyn av ordningslagen

Riksdagen fattade den 20 maj 2026 beslut om ändringar i ordningslagen. I lagen regleras bland annat under vilka förutsättningar tillstånd ges för till exempel en demonstration, samt när sådant tillstånd kan nekas. Som allmänna sammankomster räknas demonstrationer, men även teater- och biograf föreställningar, samt konserter och andra sammankomster för att framföra konstnärligt verk. Bestämmelserna är därför av stor betydelse för konstnärers möjligheter att verka fritt.

Syftet med förändringarna av ordningslagen är enligt regeringen att öka säkerheten vid allmänna sammankomster och offentliga tillställningar. De beslutade förändringarna innebär vissa begränsningar av mötes- och demonstrationsfriheten och ger polisen ökade befogenheter. Polisen får bland annat ökade befogenheter att ändra tid eller plats för en demonstration och att ingripa mot enskilda aktörer som stör ordningen eller inte rättar sig efter beslut. Den nya lagen innebär också att en demonstration nu kan ställas in om det anses nödvändigt för människors liv och hälsa.

Beslut som bidrar till

ÖKADE MÖJLIGHETER att verka fritt

Upphovsrätt på den digitala inre marknaden

Den 30 november 2022 antog riksdagen nya bestämmelser gällande upphovsrätt, det vill säga rätten att få bestämma över och få ersättning för verk. Änd-

ringarna bygger på ett EU-direktiv och syftar till att stärka upphovspersoners ställning i relation till deras motparter (exempelvis producenter, förlag, skivbolag). De nya bestämmelserna ger kulturskapare bättre förutsättningar att i större utsträckning få ta del av de värden som användningen av deras verk och prestationer genererar. De är avsedda att utgöra ett viktigt stöd i avtalsförhandlingar. Exempelvis har kulturskapare nu rätt till skälig ersättning och rätt till insyn i hur deras rättigheter används.

I de nya bestämmelserna infördes också nya inskränkningar i upphovsrätten vad gäller så kallad text- och datautvinning. Dessa bestämmelser har kommit att nyttjats för att bland annat träna artificiell intelligens, trots att det i dagsläget inte är prövat om det omfattas av reglerna. AI träning med nyttjande av skyddade verk och alster har ökat explosionsartat under senare år. Sådan AI träning sker inte bara av teknikbolag och utan också av vissa offentliga aktörer. Idag finns inte någon bestämmelse om att de som utnyttjar verk i enlighet med inskränkningen, de fall den är tillämplig, ska betala ersättning till den som skapat verket. Det gör att kulturskapare går miste om inkomster.

De nya skyddsbestämmelserna i upphovsrättslagen har inte heller fått den förväntade effekten att generellt förbättra förhandlingsposition, villkor och ersättningen till kulturskapare. De har visat sig svåra att efterleva och den möjlighet som finns att gå till domstol för att hävda rätten till högre ersättning är kostsam. Kulturskapare riskerar också att förlora möjligheter till jobb och uppdrag om de väljer att gå till domstol.

Strategi för företag i kulturella och kreativa branscher

Regeringen har tagit fram en strategi för företag i kulturella och kreativa branscher. Strategin ska gälla under en tioårsperiod, 2024-2033. Bakgrunden är att de kulturella och kreativa näringarna har blivit en allt viktigare del av näringslivet och arbetsmarknaden, i Sverige och internationellt. Enligt strategin ska bland annat bättre statistik byggas upp, kunskapen om upphovsrätt öka hos myndigheter och företag, kompetensmöjligheter ses över och export utomlands av svensk kultur främjas. Flera myndigheter har sedan strategin presenterades fått uppdrag av regeringen kopplade till strategin.

Dock är det oroande att strategin ska ske genom omprioriteringar inom befintlig ram, dvs att inga särskilda medel avsätts för genomförandet, vilket riskerar att drabba andra verksamheter inom kulturområdet.

Strategin kan bli ett viktigt verktyg för att stärka de yrkesverksamma kultur-

skaparna, under förutsättning att regeringen kommer arbeta aktivt och målinriktat med strategins mål och andra frågor som idag försvårar situationen för enskilda kulturskapare. Det gäller exempelvis möjligheterna att få innovationsstöd, lån och krediter och stöden till residens och andra former som främjar kulturskapares konstnärliga frihet och utveckling.

Dessutom handlar det om de svaga trygghetssystemen för kulturskapare, där en tidigare utredning lämnat många viktiga förslag, som dock inte tagits vidare av regeringen. De allra flesta kulturskapare är frilansare, framför allt som enskilda näringsidkare, många lever på stipendier eller kombinerar projekt- eller deltidsanställningar med egenföretagande, det vill säga de har inte den anställningstrygghet som många andra har. De har också ofta låga och ojämna inkomster. Sammantaget innebär det att de har mycket otrygga arbetsvillkor, och deras anställningsvillkor passar inte in i de trygghetssystem som finns, exempelvis för sjukpenning och föräldrapenning.

Stöd till konstnärlig frihet internationellt

År 2024 förlängdes ett avtal mellan Sida och Kulturrådet för att ge stöd till organisationer runt om i världen som arbetar med konstnärlig frihet. Syftet med programmet är att förbättra möjligheterna att konstnärer ska kunna skapa fritt och visa och sprida sitt arbete utan att utsättas för hot eller trakasserier från en stat eller annan part. Detta är särskilt viktigt i en tid då allt fler auktoritära regimer begränsar konstnärers rätt att skapa fritt. I förlängningen innebär det att människor får större möjligheter att ta del av den konst och kultur som de själva önskar.

Sammanslagning av Kulturrådet och Konstnärsnämnden blir inte av

Regeringen hade tidigare aviserat att myndigheterna Kulturrådet och Konstnärsnämnden skulle slås ihop, för att minska antalet myndigheter inom kulturområdet. I november 2024 meddelade regeringen dock att de inte går vidare med förslaget efter att många remissinstanser påpekat risken för maktcentrering och intressekonflikter. Konstnärsnämnden riktar sig till enskilda kulturskapare och konstnärer medan Kulturrådet i första hand riktar sig till grupper/verksamheter. Den uppdelningen är viktig för att beroendeförhållanden som minskar kulturskapares frihet inte ska uppstå. En annan risk med förslaget var att konstnärspolitiken i Sverige skulle marginaliseras när den fogades in i ett större och bredare uppdrag.

Uppdrag om konstnärlig frihet till Konstnärsnämnden

Konstnärsnämnden har fått fortsatt uppdrag att arbeta för att säkra konstnärlig frihet inom sin bidragsgivning. Från 2026 utökas detta till att även på andra sätt värna konstnärlig frihet. Konstnärsnämnden ska värna den konstnärliga friheten och ska redovisa vilka åtgärder myndigheten vidtar.

Statsbidrag för inköp av litteratur

Regeringen har under 2025 och 2026 avsatt 480 respektive 500 miljoner kronor för inköp av skönlitterära och facklitterära böcker. Syftet är att stärka barns och elevers tillgång till litteratur. Bidraget kan utnyttjas av förskolor, grundskolor och gymnasieskolor. Stödet kan antas öka försäljningen av litteratur och på det sättet gynna författare och förlag.

Utvidgade bestämmelser för privatkopieringsersättning

Den 9 juni 2026 beslutade riksdagen om förändrade regler gällande ersättning till upphovspersoner och rättighetshavare för privatkopiering, så kallad PKE. Huvudregeln i upphovsrätten är att den eller de som varit med och skapat till exempel ett musikstycke har rätt att bestämma över hur det får mångfaldigas och tillgängliggöras. Men genom en inskränkning i lagstiftningen får var och en kopiera verk för privat bruk utan att först söka tillstånd från den som har upphovsrätten. Sedan 25 år tillbaka kompenseras upphovsrättsinnehavarna genom att de företag som tillverkar och importerar produkter som kan användas för privatkopiering betalar en avgift som fördelas mellan kulturskapare som kopierats.

De nya bestämmelserna i upphovsrättslagen som nu antagits innebär att även upphovspersoner på bild- och text-området kommer att få del av privatkopieringsersättningen. Det är en justering av lagtexten som nu ligger mer i linje med den europeiska direktivtexten och syftet med bestämmelsen. De nya bestämmelserna innebär också en uppdatering gällande vilken teknik som avses, och hänvisningar till föråldrad teknik som VHS-band och kassettband ersätts med en mer flexibel syn. Ersättningssystemet kommer framöver baseras på hur mycket lagringsutrymme som finns i moderna, multifunktionella enheter som smartphones, surfplattor och externa hårddiskar.

3. AKADEMI

Universitetens och högskolornas grundläggande uppdrag är att fritt söka efter kunskap och att fritt förmedla kunskap. Forskningen ifrågasätter etablerade antaganden och utgångspunkter, ställer obekväma frågor om verklighetens beskaffenhet och för emellanåt fram kontroversiella slutsatser. Den vetenskapligt förankrade kunskapen behöver ligga till grund för både samhällsdebatten och politiska beslut. Det är därav centralt att lärosätenas autonomi och lärare och forskares individuella akademiska frihet alltid skyddas och respekteras av statsmakten. Vetenskapen är till sin natur global och verksamheten vid lärosätena beroende av internationella utbyten av såväl idéer och forskningsresultat som forskare och studenter.

Den vetenskapligt förankrade kunskapen behöver ligga till grund för både samhällsdebatten och politiska beslut. Det är därav centralt att lärosätenas autonomi och lärare och forskares individuella akademiska frihet alltid skyddas och respekteras av statsmakten.

**Beslut som bidrar till att
BEGRÄNSA MÖJLIGHETERNA att verka fritt**

Förkortade mandatperioder för universitetsstyrelser

I samband med att nya externa ledamöter till styrelser för 30 universitet och högskolor utsågs i april 2023, valde regeringen att med kort varsel utse ledamöterna kortare tid än vanligt. I stället för de vanliga tre åren blev mandat-

perioderna endast 17 månader. Anledningen till den sena handläggningen uppgavs vara att behovet av säkerhetskompetens i styrelserna hade aktualiserats sent.

Beslutet att förkorta mandatperioderna för ledamöterna i styrelserna understryker lärosätenas sårbarhet för politisering. Politiserade lärosäten skulle minska förutsättningarna för att kritiskt söka ny kunskap. Konstitutionsutskottet valde att kritisera regeringen för beslutet med motiveringen att ”beskedet om att korta mandatperioden borde ha kunnat lämnas tidigare än vad som nu skedde, vilket också hade gett möjlighet att på ett bättre sätt förankra hanteringen med berörda parter och vid behov tydliggöra värnandet av den akademiska friheten i sammanhanget.”

Indragna anslag till utvecklingsforskning

I juni 2023 beslutade regeringen att Vetenskapsrådet inte längre ska finansiera bidrag till utvecklingsforskning. Bidragen, 180 miljoner kronor per år, var avsedda för forskning som hade särskild relevans för fattigdomsbekämpning och hållbar utveckling i låginkomstländer. Beslutet skedde mitt under ansökningsperioden och gällde med omedelbar verkan.

Indragna anslag till utvecklingsforskning... mitt under ansökningsperioden och gällde med omedelbar verkan. ...utan förankring eller diskussion med forskare och lärosäten. ...motverkar den tillitsfulla relation mellan politiken och akademien som krävs för att slå vakt om den akademiska friheten i Sverige...

Det fattades utan förankring eller diskussion med forskare och lärosäten. Förfarandet motverkar den tillitsfulla relation mellan politiken och akademien som krävs för att slå vakt

om den akademiska friheten i Sverige, och pekar i en riktning mot ökad politisk styrning av akademien.

Inga skrivningar om akademisk frihet

2023 tillsatte regeringen en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utreda frågor om skydd för grundläggande fri- och rättigheter i regeringsformen, en av Sveriges grundlagar. Frågorna handlade bland annat om rätten till abort, skydd mot diskriminering och återkallande av medborgarskap.

Den akademiska friheten är idag inte inskriven i den svenska grundlagen. I stället regleras den sedan 2021 i högskolelagen. Inför den parlamentariska kommittén verkade en rad organisationer för att utredningen skulle behandla även denna aspekt av de grundläggande fri- och rättigheterna, men regeringen valde att inte inkludera det i uppdraget. Ett sådant tillägg i regeringsformen skulle tydliggöra och förstärka lärosätenas fri- och rättigheter och leda till att Sverige i större utsträckning svarar upp mot beslut och rekommendationer från EU.

Den akademiska friheten är idag inte inskriven i den svenska grundlagen. Inför den parlamentariska kommittén verkade en rad organisationer för att utredningen skulle behandla även denna aspekt av de grundläggande fri- och rättigheterna, men regeringen valde att inte inkludera det i uppdraget.

Uppdrag att bidra vid utformning av medborgarskapsprov

I maj 2025 gav regeringen Stockholms universitet och Göteborgs universitet i uppdrag att ta fram och utveckla så kallade medborgarskapsprov i svenska och samhällskunskap. Ett medborgarskapsprov är ett särskilt kunskapsprov för dem som vill ansöka om svenskt medborgarskap. Provet är en del av regeringens arbete med att skärpa kraven för att få svenskt medborgarskap.

Beslutet har kritiserats för att det strider mot akademins kärnuppdrag att ägna sig åt utbildning, forskning och samverkan och mot den praxis där arm-längds avstånd ska gälla mellan staten och lärosätena, det vill säga att lärosätena självständigt ska styra innehållet i sin verksamhet. Beslutet kan ses som en politisk styrning som inskränker universitetens självständighet.

Migrationsminister Johan Forsell (M) kommenterade uppdraget med att de svenska universiteten är statliga myndigheter som lyder under regeringen och att regeringen därför kan ge dem denna typ av uppdrag.

Minskat stöd till studentinflytande

Regeringen har från år 2026 minskat stödet till studentinflytande. Detta försvårar och försvagar studenternas möjlighet till inflytande och deras bidrag till arbetet vid sina lärosäten. Studentkårerna har en viktig roll i att bidra till utveckling och medverka i kvalitetsutveckling inom högre utbildningar.

Studentkårerna förväntas ta en aktiv roll och bidra till utvärderingar och granskningar. De utser och bemannar också ett stort antal kollegiala organ, arbetsgrupper och projekt med studentrepresentanter. En viktig del i utvecklingsarbetet är att tidigt identifiera och lyfta in nya tekniker, idéer och metoder inom utbildningarna, eftersom studenter ofta är receptiva för nya strömningar.

...särskilda metoder och vetenskapsområden togs upp direkt i examensmålen. Detta utgör en detaljstyrning från politiskt håll och riskerar att motverka lärosätenas möjligheter att utforma utbildningarna utifrån vetenskaplig grund och nya forskningsrön.

Starkare styrning i lärarutbildningarna

Den 18 december 2025 beslutade regeringen om reformer av lärarutbildningarna. Syftet var enligt regeringen att bättre förbereda studenterna för arbete med elever i klassrummet och medförde bland annat ett förändrat innehåll i utbildningarna. Beslutet innebar exempelvis att särskilda

metoder och vetenskapsområden togs upp direkt i examensmålen. Detta utgör en detaljstyrning från politiskt håll och riskerar att motverka lärosätenas möjligheter att utforma utbildningarna utifrån vetenskaplig grund och nya forskningsrön. Lärarutbildningarna har även tidigare varit mer styrda än andra utbildningar, men i och med detta beslut infördes en ytterligare nivå av detaljgrad.

Beslut som bidrar till

ÖKADE MÖJLIGHETER att verka fritt

Ändrade regler för större mobilitet för forskare

Regeringen ändrade 2024 högskoleförordningen så att tidsgränsen mellan att en person doktorerar och att personen kan anställas som biträdande lektor förlängs från fem år till maximalt sju år. Den tidigare femårsgränsen ledde till att yngre forskare som förlade sin postdok-vistelse utomlands hade svårt att hinna klart innan gränsen gick ut. Detta innebar att unga talanger med stor

forskningspotential inte återvände till Sverige. Tidsgränsen hämmade också att unga forskare rörde sig mellan akademien, näringslivet och andra samhällssektorer, eftersom de då riskerade att inte hinna meritiera sig akademiskt på fem år. Förändringen är ett viktigt steg för att underlätta för rörlighet och undanröja hinder för mobilitet.

Mer resurser till forskning – men starkare politisk styrning

Riksdagen beslutade i maj 2025 om forskningspolitikens inriktning för åren 2025–2028. Beslutet påverkar forskare, lärare och studenter på alla lärosäten i Sverige. Liknande beslut brukar fattas vart fjärde år i en så kallad forsknings- och innovationsproposition.

Beslutet innebär ökade anslag till forskning och ett fokus på excellens, internationalisering och innovation. Totalt tillför regeringen 6,5 miljarder kronor till budgeten när propositionen är helt implementerad 2028. Av dessa utgör strax under 24 procent (1,5 miljarder kronor) det som regeringen beskriver som satsningar på fri forskning av högsta kvalitet. Propositionen fördelar medel med tonvikt på teknik, strategiska programområden och tillämpad forskning för konkurrenskraft.

Totalt tillför regeringen 6,5 miljarder kronor till budgeten när propositionen är helt implementerad 2028. Av dessa utgör strax under 24 procent (1,5 miljarder kronor) det som regeringen beskriver som satsningar på fri forskning av högsta kvalitet.

Samtidigt innebär propositionen att den politiska styrningen av forskningen ökar genom satsningar inom vissa utpekade områden. Humaniora och samhällsvetenskap beaktas inte i samma utsträckning som teknik i propositionen, och bristande basresurser på lärosätena riskerar att tränga undan mindre ämnen.

Viktiga utredningar tillsatta

Under mandatperioden har regeringen tillsatt flera utredningar som berör akademisk frihet.

I april 2025 tillsattes en utredning för att föreslå hur lärares och forskares individuella akademiska frihet kan stärkas. Regeringens direktiv konstaterar att universitet och högskolor har en viktig roll som en kritisk och reflekterande

kraft i ett öppet och demokratiskt samhälle. I takt med att debattklimatet har blivit hårdare och mer polariserat riskerar forskare att drabbas av hat, hot och trakasserier när de kommunicerar sina resultat och deltar i det offentliga samtalet. Därför kan, enligt direktivet, regler behöva ändras och stödet till forskare och lärare förstärkas.

I januari 2026 tillsattes en utredning som ska se över organisationsformen för statliga universitet och högskolor. Bakgrunden är att svenska statliga lärosäten idag är så kallade förvaltningsmyndigheter, och därför lyder direkt under regeringen. Detta är en form som internationellt är ovanlig, och som har vissa svagheter vad gäller den akademiska friheten. Utredningen ska därför undersöka alternativa organisationsformer som beaktar både lärosätenas behov av handlingsfrihet och autonomi och statens behov av kontroll, styrning och uppföljning.

Nya regler underlättar för utländska forskare

Riksdagen fattade den 29 april 2026 beslut om nya regler som ska underlätta förutsättningarna för utländska forskare att verka i Sverige. Förändringarna

innebär bland annat att doktorander ska kunna beviljas uppehållstillstånd för forskning och att forskare och doktorander ska kunna beviljas permanenta uppehållstillstånd snabbare. De ska även kunna beviljas längre uppehållstillstånd för att söka arbete efter slutförd forskning eller slutförda studier. Syftet med förändringarna är att Sverige bättre ska kunna attrahera och behålla utländska studenter och forskare i Sverige.

Förändringarna innebär bland annat att doktorander ska kunna beviljas uppehållstillstånd för forskning och att forskare och doktorander ska kunna beviljas permanenta uppehållstillstånd snabbare. De ska även kunna beviljas längre uppehållstillstånd för att söka arbete efter slutförd forskning eller slutförda studier.

4

4. Avslutande analys

I genomgången ovan visas en något fragmenterad bild av påverkan på de tre sektorerna. Inom yttrandefrihetsområdet sker påverkan främst genom sekretesslagstiftning, reglering av informationsflöden, säkerhetsbaserade begränsningar och skyddslagstiftning för vissa grupper. Den konstnärliga friheten stärks och utmanas genom åtgärder fokuserade på ekonomiska ramar, kulturpolitiska prioriteringar och förändrade stödstrukturer. På den akademiska frihetens område sker påverkan främst genom forskningspolitiska prioriteringar, risk för ökad politisk styrning av lärosätenas uppdrag och ledning, samt genom minskat studentinflytande.

Genomgången av politiska beslut under mandatperioden visar en tydlig och genomgående förskjutning i balansen mellan statens behov av kontroll och samhällets traditionellt starka skydd för yttrandefrihet, akademisk frihet och konstnärlig frihet. Besluten spänner över flera politikområden, men uppvisar gemensamma drag som tillsammans formar en ny riktning för hur friheter regleras och värnas i Sverige.

En första central tendens är säkerhetslogikens ökade genomslag. Lagstiftning om utlandsspioneri, utvidgade fotoförbud, reglering av terrorisminnehåll online, anonymiserade polisbeslut och utökad NATO-relaterad sekretess innebär att staten ges större möjligheter

...politiska beslut under mandatperioden visar en tydlig och genomgående förskjutning i balansen mellan statens behov av kontroll och samhällets traditionellt starka skydd för yttrandefrihet, akademisk frihet och konstnärlig frihet.

... gemensamma drag som tillsammans formar en ny riktning för hur friheter regleras och värnas i Sverige.

att begränsa spridning av information och insyn i myndigheters arbete. Dessa åtgärder motiveras genomgående med hänvisning till nationell säkerhet, internationella åtaganden och behovet av att skydda samhällsviktiga funktioner. Samtidigt innebär de en förskjutning från offentlighetsprincipens öppenhet mot ett mer restriktivt informationsklimat, där yttrandefriheten i praktiken får ett snävt utrymme.

En andra tydlig tendens är ökad politisk styrning av institutioner som traditionellt haft hög grad av autonomi. Inom akademien har ökad politisk inblandning

bland annat lett till förkortade mandatperioder för universitetsstyrelser, förändrade forskningsprioriteringar och indragna anslag till vissa forskningsområden. Inom kulturområdet syns motsvarande mönster i arbetet

En andra tydlig tendens är ökad politisk styrning av institutioner som traditionellt haft hög grad av autonomi.

med en kulturkanon, förändringar i kultur- och folkbildningsbudgetar samt i lagstiftning och strategier som i högre grad definierar kulturens och de kreativa näringarnas roll utifrån politiska mål. Även public service omfattas av en ny lagstiftning som samlar uppdrag och finansiering i en mer sammanhållen och politiskt styrd ram. Sammantaget innebär detta att frihetsområden som tidigare präglats av armlängds avstånd riskerar att i högre grad påverkas av politiska prioriteringar och värderingar.

Samtidigt sker en parallell utveckling där staten stärker skyddet för vissa grupper och funktioner i den demokratiska infrastrukturen. Journalister, offentliganställda och personer som deltar i samhällsdebatten får genom flera reformer ett utökat straffrättsligt skydd mot hot, våld och trakasserier. Regeringen har även gett myndigheter uppdrag att följa och motverka hot mot journalister. Dessa åtgärder syftar till att värna det demokratiska samtalet och motverka tystnadskulturer, men de sker samtidigt som andra delar av yttrandefriheten begränsas. Resultatet är inte en generell förstärkning eller försvagning av yttrandefriheten, utan snarare en omfördelning av vilka uttryck och aktörer som ges ökat skydd respektive ökade begränsningar.

Ekonomiska styrmedel spelar också en betydande roll i denna utveckling. Nedskärningar i folkbildningen, urholkning av kulturbudgeten och indragna forskningsanslag påverkar vilka verksamheter som kan bedrivas och vilka röster som får utrymme. Samtidigt görs riktade satsningar på litteraturinköp, excel-

lensforskning och kreativa näringar. Detta innebär att frihetsområdenas faktiska handlingsutrymme i hög grad formas av politiska budgetprioriteringar, även när formella rättigheter består.

Sammantaget visar besluten en utveckling där friheter i allt högre grad villkoras av säkerhetspolitiska, ekonomiska och identitetspolitiska överväganden. Yttrandefriheten påverkas genom ökade sekretessregler och reglering av informationsflöden; den akademiska friheten genom politisk styrning av resurser och institutionella strukturer; och den konstnärliga friheten genom förändrade kulturpolitiska ramar och ekonomiska förutsättningar.

Det vi ser som ett övergripande mönster är en gradvis förskjutning från autonomi mot styrning, från öppenhet mot sekretess, och från generella friheter mot mer selektiva och villkorade friheter. Det handlar inte om en enskild reform, utan om en samlad rörelse där säkerhet, identitet och politisk kontroll får större tyngd i relation till yttrandefrihet, akademisk frihet och konstnärlig frihet.

...en gradvis förskjutning från autonomi mot styrning, från öppenhet mot sekretess, och från generella friheter mot mer selektiva och villkorade friheter. ... en samlad rörelse där säkerhet, identitet och politisk kontroll får större tyngd i relation till yttrandefrihet, akademisk frihet och konstnärlig frihet.

Kommittén för demokratins röstbärare följer utvecklingen noga och kommer att intensifiera sitt arbete med att stärka villkoren för journalister, akademiker och kulturskapare att utöva sina demokratiska friheter.

Käll- förteck- ning

Källförteckning finns på

Kommittén för Demokratins röstbärares hemsida:

<https://demokratinsrostbarare.wordpress.com/>

The background of the entire page is a stylized world map. The landmasses are depicted in a light blue color, while the oceans are a deep red. Overlaid on the map are several concentric white circles, centered on the left side of the image, resembling a ripple effect or a target. The text is contained within a white rectangular box that is positioned in the center-right of the page.

Koncept och sammanställning:

Anna-Karin Johansson

Anna-Karin Johansson är fristående skribent och författare. Hon har tidigare varit generalsekreterare för bland annat Svenska Afghanistankommittén, RFSU och Svenska Unescorådet. Hon arbetar med frågor kring demokrati och mänskliga rättigheter inom både myndigheter och civilsamhället.

Avslutande analys:

presidiet för Demokratins röstbärare

Kulturskapare, forskare och journalister har en avgörande funktion i ett öppet och demokratiskt samhälle. I tider av demokratisk tillbakagång följer ofta inskränkningar av dessa gruppers möjligheter att verka fritt. Det är viktigt att följa utvecklingen även i Sverige och synliggöra såväl inskränkningar som initiativ som tas för att värna dessa friheter.

Kommittén för Demokratins röstbärare har sammanställt några av de viktigaste politiska beslut som fattats under mandatperioden 2022-2026 och som påverkar dessa gruppers möjligheter att verka fritt.

Sammantaget framträder en utveckling där friheter i allt högre grad villkoras av säkerhetspolitiska, ekonomiska och identitetspolitiska överväganden. Det handlar inte om en enskild reform, utan om en samlad rörelse där dessa aspekter får större tyngd på bekostnad av yttrandefrihet, akademisk frihet och konstnärlig frihet.

Kommittén för

r **Demokratins
Röstbärare**